

***Aplikačná príručka k uplatňovaniu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa
vo všetkých postupoch, opatreniach a rozhodnutiach
prijímaných vo vzťahu k maloletým bez sprievodu.***

Prvoradým hľadiskom pri voľbe a uplatňovaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je najlepší záujem dieťaťa, na určovanie a posudzovanie ktorého sa uplatňuje zásada o záujme dieťaťa podľa Zákona o rodine.

V súlade s úlohami Akčného plánu Integračnej politiky SR v podmienkach Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR na roky 2014 - 2016 sa Ústredie PSVaR zaviazalo participovať na vypracovaní metodologickej príručky k aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých postupoch, opatreniach a rozhodnutiach prijímaných vo vzťahu k maloletým bez sprievodu (ďalej len „MBS“). Metodická príručka je určená najmä pre orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, detské domovy, ako aj ďalšie subjekty, ktoré participujú na poskytovaní pomoci MBS.

Príručka špecifikuje uplatňovanie princípu NZD pri postupe úradov práce, sociálnych vecí a rodiny (ďalej „úrad“) v rámci vykonávania opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej „opatrenia SPODaSK“) pre MBS, ktorí sa nachádzajú na území SR, ktoré sú obsiahnuté v Internej norme Ústredia PSVaR - č. IN 105/2015 „*Vykonávanie opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pre maloletých bez sprievodu*“,

Základnými východiskami pri spracovaní predmetnej príručky sú :

Dohovor o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor“)

Všeobecný komentár č. 6 (2005) – zaobchádzanie s deťmi bez sprievodu a s deťmi odlúčenými od rodičov mimo krajiny ich pôvodu, ktorú prijal Výbor OSN pre práva dieťaťa v r. 2005; (ďalej len „Všeobecný komentár č. 6“)

Všeobecný komentár č. 14 (2013) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu dieťaťa(článok 3, ods. 1), ktorú prijal Výbor OSN pre práva dieťaťa v r. 2013; (ďalej len „Všeobecný komentár č. 14“)

Usmernenie UNHCR k určeniu najlepšieho záujmu dieťaťa(UNHCR 2008) a *praktická príručka na vykonávanie týchto usmernení* (UNHCR 2011)

Dôvodová správa k návrhu Zákona č. 175/2015 z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (vo vzťahu k čl. 5 – Najlepší záujem dieťaťa);

Manuál „Právne aspekty práce s odlúčenými deťmi“ Liga za ľudské práva , Bratislava, 2015.

Obsahové a vecné zameranie príručky recenzoval PhDr. Peter Guráň, PhD, člen Výboru OSN pre práva dieťaťa .

Úvod

Maloletý bez sprievodu je podľa zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o SPODaSK“) dieťa, ktoré „*nie je občan SR a nachádza sa na území SR bez sprievodu rodiča alebo inej plnoletej fyzickej osoby, ktorej by mohlo byť dieťa zverené do osobnej starostlivosti.*¹

Podľa § 2, ods. 7 zákona o pobyte cudzincov sa maloletí považujú za zraniteľné osoby, ktorým je potrebné zabezpečiť osobitnú pozornosť. **Maloletého bez sprievodu nemožno zaistiť² a ani administratívne vyhostiť³.** Prvoradým hľadiskom pri uplatňovaní všetkých opatrení a rozhodnutí, ktoré sa maloletých týkajú je **princíp najlepšieho záujmu dieťaťa**. Pri vykonávaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej len „SPODaSK“) pre MBS, zabezpečení medzinárodnej ochrany, zdravotnej starostlivosti, vzdelávaní ako aj pri iných integračných opatreniach je taktiež potrebné u každého MBS, ktorý sa ocitol na území SR zohľadniť jeho práva vyplývajúce z Dohovoru OSN o právach dieťaťa a jeho opčných protokolov, ako i osobitných práv ako utečencov vyplývajúcich z Dohovoru o právnom postavení utečencov, ktorý prijala Komisia OSN dňa 28. júla 1951 v Ženeve.

Maloletí bez sprievodu majú na základe medzinárodných zmlúv o ľudských právach a základných slobodách, ktoré sa SR zaviazala plniť, najmä Dohovoru o právach dieťaťa a príslušných všeobecne záväzných právnych predpisov univerzálne práva, tak ako iní občania, okrem toho majú práva ako deti a osobitné práva ako žiadatelia o azyl, s ohľadom na ich aktuálnu sociálnu pozíciu odlúčenia.

Na základe uvedeného východiska je štruktúra príručky koncipovaná v súlade s rešpektovaním a vymedzením **najlepšieho záujmu dieťaťa** (ďalej len „NZD“) podľa Všeobecného komentáru Výboru pre práva dieťaťa č. 14 (kap. č. 1.), na ktoré nadväzuje vymedzenie aspektov NZD podľa slovenského právneho poriadku (najmä Zákon o rodine) pričom sa zameriava na vymedzenie NZD vo všeobecnosti, bez ohľadu na rodinný, či pobytový status maloletých. Nasledujúca kapitola č. 2 je zameraná na špecifikáciu NZD vo vzťahu k maloletým bez sprievodu a vychádza najmä zo *Všeobecného komentáru č. 6., a zameriava sa na základné aspekty NZD, ktorým je potrebné v jednotlivých fázach práce s MBS venovať zvýšenú pozornosť.*

Príručka nemá ambíciu podať vyčerpávajúci, resp. hierarchický výklad princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo vzťahu k MBS, ale indikatívne upozorniť na základné aspekty, ktoré je potrebné pri zisťovaní, posudzovaní, určovaní a reflektovaní **najlepšieho záujmu dieťaťa** mať na zreteli.

¹ § 2 písm. a/ ods. 3) zákona o SPOD a SK .

² § 88 ods. 8) zákona o pobyte cudzincov

³ § 83, ods.8, písm. a) zákona o pobyte cudzincov.

Kap.č. 1. Všeobecné východiská NZD podľa Všeobecného komentáru č. 14 (2013)

Podľa Dohovoru o právach dieťaťa (ďalej len „Dohovor“) *„Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akýchkoľvek postupoch týkajúcich sa detí, či už vykonávaných súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi“.* (čl. 3 ods. 1)

Najlepší záujem dieťaťa je zároveň jednou zo štyroch zásad Dohovoru o právach dieťaťa a zaručuje dieťaťu právo na posúdenie najlepšieho záujmu a **prvoradé zohľadnenie** pri akejkoľvek činnosti, postupoch, metódach či technikách, vrátane rozhodnutí, ktoré sa dieťaťa týkajú alebo môžu týkať.

Dohovor neurčuje žiadnu hierarchiu práv, všetky práva v ňom zakotvené sú „v najlepšom záujme dieťaťa“ a žiadne právo nesmie byť ohrozené negatívnym výkladom najlepšieho záujmu dieťaťa⁴. Úplná aplikácia koncepcie najlepšieho záujmu dieťaťa si vyžaduje rozvoj prístupu založeného na právach, do ktorého budú zapojení všetci aktéri, a ktorý zabezpečí celistvú telesnú, psychologickú, morálnu a duchovnú integritu dieťaťa a podporí jeho alebo jej ľudskú dôstojnosť.⁵

Pojem „**najlepší záujem dieťaťa**“ je pojmom komplexným a jeho obsah treba stanovovať podľa konkrétnych prípadov. NZD je však zároveň pojmom pružným a adaptabilným. Treba ho prispôbiť a definovať podľa konkrétnej situácie dotknutého dieťaťa alebo detí, zohľadniť pri tom ich osobný kontext, situáciu a potreby. Pri jednotlivých rozhodnutiach je potrebné posúdiť NZD a určiť ho vo svetle špecifických okolností situácie konkrétneho dieťaťa.⁶

NZD „**musí byť prvoradým hľadiskom** pri prijímaní všetkých vykonávacích opatrení“. Slová „**musí byť**“ ukladajú zmluvným štátom Dohovoru (ďalej len „ZŠD“) zásadnú právnu povinnosť a znamenajú, že ZŠD sa nemôže rozhodovať, či treba alebo nie vyhodnotiť NZD a pripísať mu prvoradú váhu pri vykonávaní akýchkoľvek postupov. Výraz „**prvoradé hľadisko**“ znamená, že NZD sa nesmie posudzovať na rovnakej úrovni s inými hľadiskami. Túto silnú pozíciu opodstatňuje špeciálna situácia dieťaťa: závislosť, zrelosť, právny status a často nemožnosť vysloviť sa. Deti majú menej možností než dospelí dôrazne sa zastáť svojich záujmov, a preto tí, ktorí o nich rozhodujú, musia tieto záujmy explicitne poznať.⁷ Ak nie je možné zosúladiť NZD s právami iných osôb, príslušné orgány a rozhodujúci činitelia musia zanalyzovať a posúdiť váhu práv všetkých zúčastnených, pamätajúc na to, že NZD ako prvoradé hľadisko znamená, že má prioritu a nie je len jedným zo záujmov strán. Tomu, čo je v NZD preto treba pripísať omnoho väčšiu váhu.⁸

1.1. Najlepší záujem dieťaťa v súvislosti s ďalšími základnými zásadami Dohovoru

NZD a právo na nediskrimináciu (čl. 2) Právo na nediskrimináciu nie je pasívnou povinnosťou, ktorá len zakazuje všetky formy diskriminácie pri využívaní práv zakotvených v Dohovore ale vyžaduje si, aby ZŠD prijímal primerané proaktívne opatrenia zamerané na zabezpečenie rovnakých príležitostí na využívanie práv zakotvených v Dohovore pre všetky deti. Toto si môže vyžadovať aj prijatie opatrení pozitívnej diskriminácie zameraných na nápravu skutočnej existujúcej nerovnosti.⁹ Určenie NZD musí nevyhnutne zohľadňovať

⁴ Všeobecný komentár č. 14 ods. 4

⁵ Všeobecný komentár č. 14, ods. 5

⁶ Všeobecný komentár č. 14, ods. 32

⁷ Všeobecný komentár č. 14, ods. 36-37

⁸ Všeobecný komentár č. 14, ods. 39

⁹ Všeobecný komentár č. 14, ods. 41

všetky relevantné okolnosti a zároveň brať do úvahy nedeliteľnú povahu Dohovoru a vzájomnú prepojenosť jeho článkov. Rozhodnutia o určení NZD musia stavať na vhodnosti opatrení SPODaSK a zabezpečení starostlivosti o MBS, za predpokladu že sú v súlade s medzinárodnými normami¹⁰. MBS majú právo na rovnaké zaobchádzanie a práva ako deti – občania SR. Musí byť s nimi zaobchádzané v prvom rade ako so zraniteľnými deťmi a to bez ohľadu na to či sa na území SR nachádzajú oprávnene alebo neoprávnene a bez ohľadu na to či u nás zotrávajú alebo tadiaľto len prechádzajú. Ich imigračný status je až druhoradý.¹¹

NZD a právo na život, zachovanie života a rozvoj (čl. 6) ZŠD sú povinné vytvoriť prostredie, ktoré rešpektuje ľudskú dôstojnosť a zabezpečuje celistvý rozvoj každého dieťaťa. Pri posudzovaní a určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa musí ZŠD zaručiť dodržiavanie prirodzeného práva dieťaťa na život, zachovanie života a rozvoj¹². Často existuje dôvodné podozrenie, že MBS je obeťou obchodovania, preto sa treba v tomto ohľade dôkladne zaoberať situáciami dieťaťa pred prijatím dieťaťa do detského domova a každé dieťaťa podrobiť identifikácii, či MBS nie je predmetom obchodovania

NZD a právo byť vypočuté (čl. 12) . Posúdenie NZD musí zahŕňať rešpektovanie práva dieťaťa vyjadriť slobodne svoj názor a brať do úvahy jeho alebo jej požiadavky v každej záležitosti, ktorá sa ho alebo jej týka¹³. Deti majú vždy možnosť odmietnuť odpovedať na otázky. Odporúča sa pri všetkých rozhovoroch mať rovnakú osobu vedúcu rozhovor a rovnakého tlmočníka. Vo výnimočných situáciách ako reakcia na traumatizujúci zážitok by malo mať dieťa možnosť na okamžitý prístup k odbornej pomoci, ktorú v zariadení na výkon rozhodnutia súdu zabezpečuje odborný psychologický, sociálny a výchovný tím.

1.2. Vybávanie prvkov v posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa

Posúdenie NZD je všeobecným posúdením všetkých relevantných prvkov najlepšieho záujmu dieťaťa, ktorých váha vzájomne od seba závisí. Pre každý prípad sa nebudú hodiť všetky prvky a jednotlivé prvky sa v rôznych prípadoch dajú využívať rozmanitými spôsobmi. Obsah každého prvku sa pri každom dieťati bude líšiť v závislosti od druhu rozhodnutia a konkrétnych okolností. Rovnako sa bude líšiť aj dôležitosť každého prvku v celkovom posúdení.

V špecifických prípadoch a okolnostiach **si prvky posúdenia NZD môžu dokonca vzájomne odporovať**. V takýchto situáciách je treba jednotlivé prvky posúdiť podľa ich vzájomnej váhy a nájsť riešenie, ktoré najlepšie zodpovedá NZD¹⁴. Nesmie sa zabúdať na to, že schopnosti dieťaťa sa postupom času vyvíjajú. Opatrenia, by sa mali prispôbovať a revidovať a prispôbiť vývoju. Pri plánovaní a vykonávaní opatrení SPODaSK je preto nutné neprijímať definitívne a nezvratné rozhodnutia, ale neustále pri každej jednej zmenenej situácii alebo pri prehodnocovaní opatrení SPODaSK neustále pracovať z NZD. S ohľadom na to by mali posudzovať nielen telesné, citové, vzdelávacie a iné potreby v konkrétnom momente rozhodnutia, ale aj možné scenáre vývoja dieťaťa a analyzovať ich z krátkodobého aj dlhodobého hľadiska. V tomto kontexte by rozhodnutia mali posudzovať kontinuitu a stabilitu situácie dieťaťa v prítomnosti aj v budúcnosti.¹⁵

¹⁰ Usmernenie UNHCR k určeniu NZD

¹¹ Vyplýva z odporúčaní SCEP

¹² Všeobecný komentár č. 14, ods. 42

¹³ Všeobecný komentár č. 14, ods. 43

¹⁴ Všeobecný komentár č. 14, ods. 80-81

¹⁵ Všeobecný komentár č. 14, ods. 84

1.3. Prvky, ktoré je nevyhnutné zohľadniť pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa

Ako východisko pre vymedzenie a posudzovanie základných prvkov NZD sme pre potreby tejto príručky použili vymedzenie NZD podľa zákona č. 175/2015 z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v z.n.p. a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony . Uvedený zákon vymedzuje NZD v čl. 5. nasledovne :

„Záujem maloletého dieťaťa je prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Pri určovaní a posudzovaní záujmu maloletého dieťaťa sa zohľadňuje najmä

- a) úroveň starostlivosti o dieťa,*
- b) bezpečie dieťaťa, ako aj bezpečie a stabilita prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava,*
- c) ochrana dôstojnosti, ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa,*
- d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa,*
- e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do jeho dôstojnosti a ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou,*
- f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa,*
- g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny,*
- h) podmienky na vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami,*
- i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.“*

Z pohľadu posudzovania NZD je každé jedno dieťa jedinečné. Potreba (možnosť) zohľadniť okolnosti každého prípadu je garantovaná **pružnosťou a adaptabilitou pojmu záujem dieťaťa**. Osobný kontext, situácia a potreba dieťaťa majú byť pri posudzovaní NZD rozhodným kritériom. Pri posudzovaní NZD sa prihliada najmä na okolnosti, ktoré súvisia s individuálnymi charakteristikami dotknutého dieťaťa. Ide o charakteristiky ako vek, pohlavie, stupeň zrelosti, skúsenosti, príslušnosť k menšinovej skupine, telesné, zmyslové alebo intelektuálne postihnutie, ako aj sociálny kontext, v ktorom dieťa žije. Do úvahy by mali byť brané okolnosti ako prítomnosť, či absencia rodičov, kvalita vzťahov dieťaťa s biologickou alebo náhradnou rodinou, prostredie, v ktorom dieťa žije a pod

Z vyššie uvedených dôvodov návrh čl. 5 neobsahuje explicitne vymedzenú **definíciu záujmu dieťaťa**, ale ponúka príkladným spôsobom **výpočet kritérií záujmu dieťaťa**. Výpočet kritérií uvedený v Zákone o rodine - čl. 5 v abecednom poradí neznamená prioritu niektorého z nich. V konkrétnej situácii konkrétneho dieťaťa môžu byť významné viaceré kritériá alebo dokonca to nemusí byť ani jedno z navrhovaného výpočtu. Osobitne sa táto skutočnosť týka MBS, ktorí sú odlúčení od svojich rodičov, súrodencov a blízkych osôb a preto niektoré prvky určovania NZD vo vzťahu k MBS nadobúdajú sekundárny charakter.

Z hľadiska špecifikácie významu jednotlivých prvkov NZD vo vzťahu k MBS považujeme za dôležité upozorniť na nasledovné aspekty :

- a) úroveň starostlivosti o dieťa;**
- b) bezpečie dieťaťa ako aj bezpečie prostredia, v ktorom sa dieťa zdržiava;**
- c) ochrana dôstojnosti ako aj duševného, telesného a citového vývinu dieťaťa;**
- d) okolnosti, ktoré súvisia so zdravotným stavom dieťaťa alebo so zdravotným postihnutím dieťaťa;**

Starostlivosť sa vníma obsahovo nielen v kontexte existujúceho pojmu starostlivosť v zákone o rodine (starostlivosť o výchovu, výživu a zdravie dieťaťa, vytvorenia vhodných podmienok pre predchádzanie porúch psychického, fyzického a sociálneho vývinu a pod.), ale taktiež v poskytnutí ochrany a pomoci pri prístupe k medzinárodnej ochrane a zabezpečení náležitej starostlivosti, vrátane oblečenia, jedla, vhodného ubytovania, zdravotnej starostlivosti a pokrytia ich duševných, psychických a emočných potrieb.

Posúdenie NZD **musí zahŕňať aj vyhodnotenie bezpečnosti dieťaťa, tzn. práva dieťaťa na ochranu pred všetkými formami telesného alebo duševného násillia, zneužívania alebo ubližovania** (čl. 19 Dohovoru), sexuálneho násillia, tlaku rovesníkov, šikanovania, ponižujúceho zaobchádzania atď., práva na ochranu proti sexuálnemu, ekonomickému alebo inému vykorisťovaniu, drogám, práci, ozbrojeným konfliktom atď. (čl. 32-39 Dohovoru). Používanie prístupu založeného na hodnotení NZD v rozhodovaní znamená, že „*bezpečnosť a integrita dieťaťa sa musia posudzovať v danom čase; uplatňovanie zásady prevencie si však žiada aj posúdenie možnosti rizika a ubliženia v budúcnosti a ďalších následkov rozhodnutia pre bezpečnosť dieťaťa*“.¹⁶

Pri posudzovaní a určovaní NZD sa musí vychádzať z povinnosti zabezpečiť dieťaťu ochranu a starostlivosť nevyhnutné pre jeho alebo jej blaho (čl. 3 ods. 2 Dohovoru). Výrazy „**ochrana a starostlivosť**“ treba chápať v širokom zmysle slova, pretože ich cieľ nie je stanovený vo vymedzenom alebo negatívnom zmysle (ako napr. „chrániť dieťa pred ubližením“), ale vo vzťahu ku komplexnému ideálu zabezpečenia „blaha“ a rozvoja dieťaťa. **Blaho dieťaťa všeobecne zahŕňa základné materiálne, telesné, vzdelávacie, náboženské a emocionálne potreby, ako aj potrebu lásky a bezpečia.**

Emocionálna starostlivosť patrí medzi základné potreby dieťaťa; ak rodič alebo iný primárny opatrovník nenaplní emocionálne potreby dieťaťa, je nevyhnutné prijať kroky, ktoré zabezpečia, aby si dieťa bolo schopné vytvoriť bezpečné vzťahy.

Ďalším významným prvkom posudzovania a určovania NZD je **zraniteľnosť dieťaťa** (zdravotné postihnutie, príslušnosť k menšinovej skupine, štatút utečenca alebo žiadateľa o azyl, obeť násillia, život na ulici atď.). Určenie NZD v zraniteľných situáciách by sa nemalo zameriavať iba na plné využívanie práv stanovených v Dohovore, ale aj na uplatňovanie ďalších ľudskoprávných noriem týkajúcich sa týchto špecifických situácií, ktoré zahŕňa Dohovor o právach osôb so zdravotným postihnutím, Dohovor o postavení utečencov a iné¹⁷.

Právo dieťaťa na zdravie zohráva ústrednú úlohu v posudzovaní NZD. V zmysle čl. 24 Dohovoru má každé dieťa právo na dosiahnutie najvyššej možnej úrovne zdravotného stavu a na využívanie liečebných a rehabilitačných zariadení, pričom žiadne dieťa nemôže byť zbavené svojho práva na prístup k takýmto zdravotníckym službám. Práva a povinnosti osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti upravuje zákon o zdravotnej starostlivosti¹⁸. Právo na poskytovanie zdravotnej starostlivosti sa zaručuje rovnako každému v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania ustanovenou osobitným predpisom. Ošetrojúci zdravotnícky pracovník je povinný informovať o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti.¹⁹

¹⁶ Všeobecný komentár č. 14, ods. 71- 74

¹⁷ Všeobecný komentár č. 14, ods. 75

¹⁸ § 11 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁹ § 6 zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti

e) ohrozenie vývinu dieťaťa zásahmi do dôstojnosti a ohrozenie jeho vývinu zásahmi do duševnej, telesnej a citovej integrity osoby, ktorá je dieťaťu blízkou osobou;

Prístup k starostlivosti o dieťa a ochrane založený na právach dieťaťa si vyžaduje rešpektovanie a presadzovanie ľudskej dôstojnosti a telesnej a duševnej integrity detí ako jednotlivcov, ktorí sú nositeľmi práv. Z hľadiska koncepcie dôstojnosti je nevyhnutné, aby bolo každé dieťa uznané, rešpektované a chránené ako nositeľ práv a jedinečná a cenná ľudská bytosť s individuálnou osobnosťou, konkrétnymi potrebami, záujmami a súkromím²⁰; Kritériom má byť zároveň aj zohľadnenie skutočnosti, že dieťa síce nie je priamo obeťou zásahov do jeho duševnej, telesnej a citovej integrity, ale je ubližované osobe, ktorá je dieťaťu blízkou osobou. Aj tzv. nepriame násilie je násilie spôsobilé negatívne zasiahnuť do dôstojnosti dieťaťa a ohroziť jeho vývin. Dieťa má totiž právo vyrastať v prostredí bez násilia. Násilie vymedzujeme ako „všetky formy telesného alebo duševného násilia, ubližovania, zneužívania, zanedbávania alebo nedbanlivého zaobchádzania, trýznenia alebo vykorisťovania, vrátane sexuálneho zneužívania“²¹. Dôraz je potrebné klásť nielen na ochranu, intervencie a pomoc pri reálnom násilí páchanom na deťoch, ale taktiež na prevenciu a zníženie rizika násilia namiereného proti deťom²².

V súlade s článkom 6 Dohovoru štáty musia byť obozretné v tomto smere, a to najmä pokiaľ by mohlo ísť o organizovaný zločin²³. V každom štádiu práce s NZD musia byť zabezpečené praktické opatrenia na ochranu dieťaťa pred možnými rizikami. Tieto opatrenia by mali zahŕňať: prioritné postupy pre deti, ktoré sú alebo môžu byť obeťami obchodovania s ľuďmi, príp. obeťami, či účastníkmi zapojenými do ozbrojených konfliktov, okamžité ustanovenie opatrovníka, poskytnutie dieťaťu informácií o rizikách, ktoré mu hrozia, zavedenie opatrení na zvýšenie ochrany u detí, ktoré sú osobitne ohrozené/ zraniteľné. Prijaté opatrenia by mali byť pravidelne vyhodnocované, aby tak bola zabezpečená ich efektívnosť.²⁴

f) podmienky na zachovanie identity dieťaťa a na rozvoj schopností a vlôh dieťaťa;

Deti nie sú homogénnou skupinou, a preto je pri hodnotení ich najlepšieho záujmu treba prihliadať na ich rozmanitosť. Identita detí zahŕňa charakteristiky ako pohlavie, sexuálnu orientáciu, národnostný pôvod, vierovyznanie, kultúrnu identitu, osobnosť. I keď deti a mládež majú rovnaké univerzálne potreby, vyjadrenie týchto potrieb závisí od širokej škály osobných, fyzických, sociálnych a kultúrnych aspektov, vrátane ich rozvíjajúcich sa schopností. Právo dieťaťa na zachovanie identity je zakotvené v článku 8 Dohovoru a pri posudzovaní najlepších záujmov dieťaťa je nevyhnutné ho dodržiavať a prihliadať naň.

V súvislosti s náboženskou a kultúrnou identitou je napríklad pri umiestňovaní dieťaťa do náhradnej starostlivosti nevyhnutné dbať na zachovanie kontinuity výchovy dieťaťa a na etnické, náboženské, kultúrne a jazykové pozadie dieťaťa (čl. 20 ods. 3 Dohovoru), pričom rozhodujúca osoba musí pri posudzovaní NZD zohľadniť tento špecifický kontext. .

V najlepšom záujme dieťaťa je, aby malo prístup k bezplatnému vzdelaniu. Na podporu vzdelávania je potrebné vytvárať prostredie ústretové voči deťom, podporovať používanie vhodných metód učenia a vyučovania, a zároveň prihliadať aj na skutočnosť, že vzdelanie nie je iba investíciou do budúcnosti, ale zároveň možnosťou na rozvíjanie naplňajúcich radostných činností, rozvoj rešpektu, účasti a naplnenie ambícií.²⁵

²⁰ Všeobecný komentár č. 13, str 3

²¹ Všeobecný komentár č. 13, str 4,

²² Všeobecný komentár č. 13, str 16

²³ Všeobecný komentár č. 6 , bod 23

²⁴ Všeobecný komentár č. 6 , bod 24

²⁵ Všeobecný komentár č. 14, ods. 79

g) názor dieťaťa a jeho možné vystavenie konfliktu lojality a následnému pocitu viny

V článku 12 Dohovoru sa stanovuje právo dieťaťa slobodne vyjadrovať názory vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú. Akékoľvek rozhodnutie, ktoré nezohľadnilo názory dieťaťa alebo im nevenovalo primeranú pozornosť zodpovedajúcu veku a úrovni vyspelosti dieťaťa, upiera dieťaťu alebo deťom možnosť ovplyvniť určenie ich najlepšieho záujmu. Skutočnosť, že dieťa je veľmi malé alebo sa nachádza v zložitej situácii (napr. trpí zdravotným postihnutím, je príslušníkom menšinovej skupiny, je prisťahovalcom atď.) ho nepripravuje o právo vyjadriť svoj názor, ani neznižuje váhu názorov dieťaťa pri určovaní jeho alebo jej najlepšieho záujmu. „*Pri prijímaní špecifických opatrení garantujúcich deťom uplatňovanie rovnakých práv v takýchto situáciách sa postupuje na základe individuálneho posúdenia, ktoré zabezpečí úlohu dieťaťa v rozhodovacom procese a jej primerané zohľadnenie a v prípade potreby, podporu pre zabezpečenie plnej účasti dieťaťa na hodnotení jeho najlepšieho záujmu*“.²⁶

- h) podmienky pre vytváranie a rozvoj vzťahových väzieb s obidvomi rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami,**
- i) využitie možných prostriedkov na zachovanie rodinného prostredia dieťaťa, ak sa zvažuje zásah do rodičovských práv a povinností.**

V kontexte potenciálneho oddelenia dieťaťa od jeho alebo jej rodičov je nevyhnutné uskutočniť posúdenie a určenie NZD (čl. 9, 18 a 20 Dohovoru). Rodina je základnou jednotkou spoločnosti a prirodzeným prostredím pre rast a prosperitu jej členov, najmä detí (preambula Dohovoru). Dohovor chráni právo dieťaťa na rodinný život (čl. 16 Dohovoru). Pojem „rodina“ zahŕňa biologickú, adoptívnu alebo pestúnsku rodinu, ale aj širšie príbuzenstvo alebo komunitu (čl. 5 Dohovoru).

Ak je vzťah dieťaťa s rodičmi prerušený migráciou (rodičov bez dieťaťa alebo dieťaťa bez rodičov), treba pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa v rámci rozhodnutí o opätovnom zjednotení rodiny prihliadať aj na potrebu zachovania rodinnej jednotky. Vychádzajúc zo základného princípu, že dieťa má vyrastať v rodinnom prostredí a upevňovať vzťahové väzby **s rodičmi, súrodencami a s inými blízkymi osobami** je dôležité zistiť, či MBS má záujem vrátiť sa späť do krajiny pôvodu alebo obvyklého pôvodu, alebo vycestovať do tretej krajiny, za svojimi rodičmi, prípadne inými členmi rodiny, a či vo všeobecnosti prevláda u neho túžba zlúčiť sa so svojou rodinou. K zlúčeniu MBS so svojou rodinou môže dôjsť buď v krajine pôvodu MBS, v krajine EÚ alebo v inej tretej krajine. **(bližšie vid'. kap. 2.1.3. až 2.1.5.)**

Podľa článku 24 ods. 2 smernice o podmienkach prijímania (2013/33/EÚ) sa stanovuje, že „*pri posudzovaní NZD členské štáty náležite zohľadnia najmä tieto faktory:*

- a) možnosti zlúčenia rodiny;*
- b) blaho a sociálny rozvoj maloletej osoby pri osobitnom zohľadnení jej osobnej situácie;*
- c) bezpečnosť a ochranu, najmä ak existuje riziko, že maloletá osoba mohla byť obeťou obchodovania s ľuďmi;*
- d) názory maloletej osoby s prihliadnutím na jej vek a vyspelosť.“*

Vo všeobecnosti sú záujmy dieťaťa bez sprievodu najlepšie uspokojené vtedy, keď sa dieťa môže vrátiť do svojej rodiny. Bezpečnostné aspekty vrátane rizika opätovnému vystaveniu MBS podmienkam, ktoré boli dôvodom na opustenie domovskej krajiny však môžu prevážiť nad výhodami **zlúčenia rodiny**. Na určenie, či je zlúčenie rodiny v najlepšom záujme dieťaťa, sa musia posúdiť a zvážiť rôzne faktory vrátane názorov dieťaťa.

²⁶ Všeobecný komentár č. 14, ods. 53-54

Ak sa deti nachádzajú mimo svojej krajiny pôvodu a ich rodinní príslušníci sú stále v domovskej krajine, treba rozhodnúť, či by v najlepšom záujme dieťaťa bol návrat dieťaťa k rodičom alebo integrácia do hostiteľskej spoločnosti.

1.4. Sprievodné záruky pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa

Pri posudzovaní a určovaní NZD je potrebné podľa Všeobecného komentáru č. 14 venovať pozornosť nasledujúcim ochranám a zárukám:

a) Právo dieťaťa na vyjadrenie názoru

Základným prvkom procesu je komunikácia s deťmi, ktorá im umožní zmysluplnú účasť a odhalí ich najlepšie záujmy. Komunikácia by mala zahŕňať informovanie detí o procese a možných udržateľných riešeniach a službách, ale aj zber informácií od detí a snahu o spoznanie ich názoru. Ak dieťa chce vyjadriť svoj názor a ak toto právo napĺňa prostredníctvom svojho zástupcu, zástupca je povinný presne komunikovať názory dieťaťa. V situáciách, kedy sú názory dieťaťa v rozpore s názormi jeho alebo jej zástupcu, treba vytvoriť postup, ktorý v prípade potreby umožní dieťaťu pristúpiť k zodpovednému orgánu prostredníctvom osobitného zástupcu (napr. opatrovníka).²⁷

b) Zistenie faktov

Fakty a informácie relevantné pre konkrétny prípad musia získavať dobre vyškolení odborní pracovníci, ktorí budú schopní zistiť všetky prvky nevyhnutné pre posúdenie NZD. V rámci tohto postupu sa môže okrem iného využívať rozhovor s osobami blízkymi dieťaťu, ďalšími ľuďmi, ktorí sú v každodennom kontakte s dieťaťom, so svedkami určitých udalostí atď. Získané informácie a údaje treba pred použitím v posúdení NZD overiť a zanalyzovať.²⁸

c) Vnímanie času

Odklady a zdĺhavé rozhodovanie výrazne negatívne ovplyvňujú vyvíjajúce sa deti. S ohľadom na to sa odporúča, aby mali postupy a procesy s vplyvom na deti prioritu a riešili sa v čo najkratšom čase. Načasovanie rozhodnutia by malo podľa možnosti zodpovedať tomu, ako ho dieťa vníma ako prospešné a prínosné pre seba, pričom rozhodnutia treba v primeraných intervaloch revidovať podľa rozvíjajúcej sa schopnosti dieťaťa vyjadriť svoj názor. Všetky rozhodnutia a ostatné opatrenia týkajúce sa dieťaťa treba pravidelne revidovať z hľadiska vnímania času a rozvíjajúcich sa schopností a vývoja (čl. 25 Dohovoru).²⁹

d) Kvalifikovaní odborní pracovníci

Deti sú rozmanitou skupinou, každé z nich má vlastné charakteristiky a potreby, ktoré môžu primerane posúdiť len odborní pracovníci s príslušnými znalosťami z oblasti vývoja detí a dospievajúcich. Aj to je dôvod, prečo by mali posudzovanie vykonávať v priateľskej a bezpečnej atmosfére odborníci na detskú psychológiu, vývoj dieťaťa a iné relevantné oblasti ľudského a spoločenského rozvoja, ktorí majú skúsenosti s prácou s deťmi a sú schopní objektívne posúdiť získané informácie. Najlepšie záujmy dieťaťa by mal podľa možnosti posudzovať multidisciplinárny tím odborníkov. Posúdenie následkov alternatívnych riešení sa musí odvíjať od všeobecných poznatkov (napr. z oblastí práva, sociológie, vzdelávania, sociálnej práce, psychológie, zdravia atď.) o pravdepodobných následkoch každého možného riešenia pre dieťa s ohľadom na jeho alebo jej individuálne charakteristiky a minulé skúsenosti.³⁰

²⁷ Všeobecný komentár č. 14, ods. 89 -91

²⁸ Všeobecný komentár č. 14, ods. 92

²⁹ Všeobecný komentár č. 14, ods. 93

³⁰ Všeobecný komentár č. 14, ods. 94-95

e) Právne zastúpenie

Dieťa bude počas formálneho posudzovania a určovania NZD na súdoch a podobných orgánoch potrebovať primerané právne zastúpenie. „V prípadoch, kedy dieťa vstúpi do správneho alebo súdneho konania zahŕňajúceho určenie NZD, by mu mal byť okrem opatrovníka alebo zástupcu jeho alebo jej názorov poskytnutý aj právny zástupca, najmä vtedy, ak pri rozhodovaní hrozí potenciálny konflikt záujmov medzi stranami.“³¹

f) Právne zdôvodnenie

Každé rozhodnutie o dieťati musí byť motivované, odôvodnené a vysvetlené, aby bolo možné takto preukázať, že bolo dodržané právo dieťaťa na posúdenie a prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu. V motivácii musia byť explicitne uvedené všetky faktické okolnosti týkajúce sa dieťaťa, aké prvky sa pri posudzovaní NZD považovali za relevantné, obsah jednotlivých prvkov v konkrétnom prípade a spôsob ich hodnotenia pri určovaní najlepšieho záujmu dieťaťa. **Ak sa rozhodnutie líši od názoru dieťaťa, treba jednoznačne uviesť dôvod.** Ak sa vo výnimočných prípadoch stane, že zvolené riešenie nie je v NZD, treba jasne uviesť dôvody, ktoré preukázu, že napriek výsledku bolo dodržané právo dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho NZD. Za dostatočné sa nepovažuje uviesť, že iné záujmy mali väčšiu váhu než NZD; všetky záujmy treba explicitne špecifikovať vo vzťahu k danému prípadu a vysvetliť, prečo majú v danej veci väčšiu váhu. Odôvodnenie musí tiež demonštrovať, prečo NZD nebol dostatočne silný na to, aby zavážil viac než ostatné záujmy. Ďalej treba zohľadniť okolnosti, za akých je NZD najdôležitejším hľadiskom .³²

g) Mechanizmy na preskúmanie a revíziu rozhodnutí

ZŠD by mali vo svojich právnych systémoch vytvoriť mechanizmy na odvolanie sa alebo revíziu rozhodnutí týkajúcich sa detí, najmä pri indíciách, že rozhodnutie nebolo prijaté v súlade riadnym postupom posudzovania a určovania NZD. Vždy by mala existovať možnosť požiadať o preskúmanie rozhodnutia alebo možnosť odvolať sa proti takémuto rozhodnutiu na národnej úrovni. S mechanizmami treba dieťa zoznámiť a sprístupniť ich priamo dieťaťu alebo jeho alebo jej právnomu zástupcovi, ak sa má za to, že neboli rešpektované procedurálne záruky, fakty sú nesprávne, posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa nebolo adekvátne uskutočnené alebo iným záujmom bola prisúdená príliš veľká váha. Orgán, ktorý bude skúmať rozhodnutie, musí zohľadniť všetky tieto aspekty³³.

Uvedené všeobecné vymedzenie základných aspektov NZD vzťahujúcich sa na každé dieťa, bez ohľadu na jeho právny a sociálny status je potrebné zohľadňovať i pri posudzovaní NZD maloletých bez sprievodu, rešpektujúc pritom špecifiká ich osobitného postavenia ako zraniteľných osôb. Vymedzeniu špecifických aspektov pri posudzovaní a zabezpečení práv a právom chránených záujmov MBS je venovaná nasledujúca kapitola.

³¹ Všeobecný komentár č. 14, ods. 96

³² Všeobecný komentár č. 14, ods. 97

³³ Všeobecný komentár č. 14, ods. 98

Kap. č. 2. Najlepší záujem dieťaťa vo vzťahu k maloletým bez sprievodu

„Určovanie najlepšieho záujmu (BID - Best Interests Determination) podľa *Všeobecného komentáru č. 6 Výboru pre práva dieťaťa o zaobchádzaní s deťmi bez sprievodu mimo krajiny ich pôvodu a príručky Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov o určovaní najlepšieho záujmu osobitne pri deťoch – utečencoch* popisuje formálny proces s prísnyimi procesnými zárukami, ktorý má určiť NZD pre účely všetkých rozhodnutí týkajúcich sa dieťaťa. Malo by umožniť zodpovedajúcu účasť dieťaťa bez akejkoľvek formy diskriminácie, zapojiť do rozhodovacieho procesu odborníkov na príslušné oblasti, hľadať rovnováhu medzi všetkými relevantnými faktormi a vyhodnotiť najlepšiu alternatívu.

V prípade odlúčených detí³⁴ musí byť **zdokumentované vyhodnotenie najlepšieho záujmu** pri prijatí akéhokoľvek rozhodnutia majúceho vplyv na dieťa. Podľa *Všeobecného komentáru č. 6* si určenie toho, čo je v NZD vyžaduje jasné a komplexné vyhodnotenie totožnosti dieťaťa, vrátane jeho národnosti, výchovy, etnického, kultúrneho a lingvistického pôvodu, ako aj jeho zraniteľnosti a potreby ochrany. Určenie NZD by malo prebiehať v priateľskej a bezpečnej atmosfére rešpektujúc pohlavie a vek dieťaťa.

Usmernenie obsahuje požiadavku na ZŠD, aby prijali všetky potrebné opatrenia na identifikáciu detí bez sprievodu v čo najskoršom štádiu... a tam, kde je to možné a ak je to v NZD, na opätovné spojenie oddelené a deťom bez sprievodu s ich rodinami čo najskôr³⁵.

2.1. Zásady pri posudzovaní a určovaní NZD -tzv. UNHCR BID Guidance

Podľa *Príručky pre vykonávanie pokynov UNHCR BID* o určovaní najlepšieho záujmu osobitne pri deťoch – utečencoch (tzv. UNHCR BID Guidance, Úrad Vysokého komisára OSN pre utečencov *Ženeva, 2011*) sú pri určovaní NZD dôležité nasledovné zásady:

- Najlepší záujem dieťaťa je **flexibilný a prispôsobiteľný pojem**;
- NZD sa **vymedzuje na individuálnom základe** podľa osobitnej situácie príslušného dieťaťa a zohľadnenie ich osobného postavenia, situácie a potrieb dieťaťa, pričom sa musí posúdiť a určiť na základe osobitných okolností konkrétneho dieťaťa;
- Potenciálne rozpory medzi NZD sa **musia riešiť individuálne**, opatrným vyvážením všetkých zúčastnených strán a nájdením vhodného kompromisu;
- Ak sú názory dieťaťa v rozpore s názormi zástupcov zodpovedných orgánov, má byť stanovený postup, ktorý umožní dieťaťu, aby jeho práva a právom chránené záujmy **zastupoval opatrovník**, príp. ak sú názory dieťaťa v rozpore s názormi opatrovníka, rozhodujúcu právomoc má súd;
- **NZD nemôže byť správne uplatnený, ak požiadavky článku 12 Dohovoru nie sú naplnené** – t.j. posúdenie NZD musí zahŕňať dodržiavanie práva dieťaťa **vyjadriť slobodne svoje názory**, ktoré musia byť riadne zohľadnené;
- **Zohľadnenie bezpečnosti**: ochrana pred všetkými formami fyzického a psychického násillia, zneužitia, sexuálneho obťažovania, ponížujúceho zaobchádzania, šikanovania, sexuálneho/pracovného vykorisťovania, vojenským konfliktom atď.

³⁴ Podľa Úradu Vysokého komisára OSN pre utečencov „odlúčené deti“ sú deti odlúčené od rodičov alebo od osôb, ktoré sa o starali na základe práva či zvyklostí, pričom nemusia byť úplne odlúčené od ostatných príbuzných. Patria sem napr. deti doprevádzané iným dospelým členom rodiny. „Deti bez sprievodu“ (alebo taktiež **maloletí bez sprievodu**) sú deti, ktoré boli odlúčené od svojich rodičov a ďalších príbuzných a o ktoré sa nestará žiadna dospelá osoba, ktorá by bola podľa práva alebo zvyklostí za ne zodpovedná.

³⁵ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, čl. 13

- **Stav zraniteľnosti dieťaťa** – odlúčené deti/utečenci – pravidelné preskúmanie multidisciplinárnym tímom odborníkov
- **Právo dieťaťa na zdravie** – kľúčové pri posudzovaní najlepšieho záujmu (vrátane povolení na pobyt z humanitárnych dôvodov), zahŕňa právo dieťaťa na duševné zdravie
- **Právo dieťaťa na vzdelanie** – je v najlepšom záujme dieťaťa mať prístup ku kvalitnému vzdelaniu, vrátane skoršieho detského vzdelania (materská škola), neformálneho, formálneho vzdelania a súvisiacich činností (krúžky, družina)
- **Povinnosť štátnych orgánov prijímať vykonávacie opatrenia na stanovenie mechanizmov a konaní pre sťažnosti**, opravné prostriedky a nápravu s cieľom plne uplatňovať právo dieťaťa na konzistentné uplatňovanie jeho najlepšieho záujmu **vo všetkých vykonávacích opatreniach, správnych a súdnych konaniach**
- **Poskytovanie primeraných informácií deťom v jazyku, ktorému rozumejú** (ich rodinám, opatrovateľom), aby pochopili rozsah práva, ktoré chráni čl. 3 ods. 1
- **Vytvorenie nevyhnutných podmienok, aby mohli vysloviť svoj názor a aby bol vzatý do úvahy**
- **získovanie skutkových okolností**: informácie relevantné pre konkrétny prípad musia získať vyškolení odborníci, potreba zoradiť všetky prvky potrebné na posúdenie NZD
- **rozhovory s osobami blízkymi dieťaťu** (napr. umiestnenými v inom zariadení v SR, príp. i v zahraničí, napr. cez partnerov, MVO, UNHCR), svedkov určitých situácií (tlmočníkov, policajtov, právnikov, MVO, osôb starajúcich sa o dieťa, UNHCR)
- Informácie analyzovať, overiť predtým, než sa použijú na získanie NZD
- **Do formálneho procesu posúdenia najlepšieho záujmu dieťaťa by mal byť zapojený multidisciplinárny tím odborníkov**
- Dieťa potrebuje **primerané právne zastúpenie**, ak NZD má byť formálne posúdený a určený súdmi a im zodpovedajúcimi orgánmi, **najmä ak ide o správne, alebo súdne konanie**
- Akékoľvek rozhodnutie týkajúce sa detí musí byť odôvodnené a vysvetlené, nie je dostatočné uviesť všeobecnú rovinu, **všetky úvahy majú výslovne uvedené, dôvody vysvetlené, podložené**
- **Opravné prostriedky** – preskúmanie rozhodnutí o NZD, najmä čo do dodržania procesných záruk, stanovenia skutkových okolností, primeraného posúdenia NZD

V každej fáze poskytovania starostlivosti MBS sa zohľadňujú všetky aspekty NZD . Podľa Príručky pre vykonávanie pokynov UNHCR BID Assesment sú fázy práce s odlúčenými deťmi nasledovné :

- Záchyt dieťaťa, jeho identifikovanie
- Dočasné umiestnenie (neodkladné opatrenie súdu), prijatie opatrení k okamžitej starostlivosti o dieťa v súvislosti od jeho individuálnych potrieb, ustanovenie opatrovníka
- Zabezpečenie tlmočenia do rodného jazyka, poskytnúť dieťaťu zdravotnú starostlivosť, vzdelávacie a rekreačné aktivity
- Pátranie po rodine (tzv. family tracing) a získanie skutkového stavu pre vyhodnotenie najlepšieho záujmu dieťaťa
- Žiadosť o medzinárodnú ochranu/Nepožiadanie o medzinárodnú ochranu
- Dlhodobé riešenie: zlúčenie rodiny, alebo iné dlhodobé alternatívne riešenie

Z tohto dôvodu v nasledujúcej časti príkladmo uvedieme základné aspekty NZD, ktorým je potrebné v jednotlivých fázach práce s MBS venovať zvýšenú pozornosť.

2.1.1. Štádium záchytu dieťaťa, jeho identifikovanie

Princíp nediskriminácie

Podľa Dohovoru, čl.2. „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, sa zaväzujú rešpektovať a zabezpečiť práva stanovené týmto Dohovorom každému dieťaťu, ktoré je pod ich jurisdikciou, bez akejkoľvek diskriminácie podľa rasy, farby pokožky, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného, etnického alebo sociálneho pôvodu, majetku, telesnej alebo duševnej nespôsobilosti, rodu a iného postavenia dieťaťa alebo jeho rodičov, alebo zákonných zástupcov“

Všetky odlúčené deti majú právo na rovnaké zaobchádzanie a práva ako deti slovenské. *S maloletými bez sprievodu musí byť zaobchádzané v prvom rade ako s deťmi a zraniteľnými osobami a to bez ohľadu na to či sa na území SR nachádzajú oprávnené alebo neoprávnené a bez ohľadu na to či na území SR zotrávajú alebo tadiaľto len prechádzajú. Ich imigračný status je až druhoradý.*³⁶

Princíp nediskriminácie je v celom rozsahu aplikovateľný na všetky postupy s odlúčenými deťmi a zaručuje im predovšetkým ochranu pred akoukoľvek diskrimináciou na základe ich postavenia. Zaobchádzanie musí byť rovnaké bez ohľadu na to či je dieťa v postavení utečenca, žiadateľa o azyl alebo migranta.³⁷

Vypočutie názoru dieťaťa/ právo participácie

ZŠD „*musia zabezpečiť dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo slobodne sa vyjadrovať o všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom detí musí venovať primeraná pozornosť zodpovedajúca ich veku a úrovni. Za týmto účelom sa dieťaťu musí predovšetkým poskytnúť možnosť, aby bolo vypočuté v každom súdnom alebo administratívnom pojednávaní, ktoré sa ho dotýka, a to buď priamo alebo prostredníctvom zástupcu spôsobom, ktorý je v súlade s pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.* (Dohovor, článok 12 – názor dieťaťa)

Názory a túžby MBS musia byť vypočuté a zohľadnené kedykoľvek sa prijímajú rozhodnutia týkajúce sa dieťaťa. Musia byť prijaté opatrenia, ktoré zabezpečia ich zmysluplnú účasť s ohľadom na ich vek a rozumovú vyspelosť. Konzultácie a pohovory nesmú deťom ubližovať, na čo musia byť prijaté vhodné záruky. Treba odstrániť, resp. minimalizovať kultúrne a lingvistické bariéry komunikácie.

MBS majú právo byť vypočuté priamo a/ alebo prostredníctvom ich právneho zástupcu alebo poručníka/ opatrovníka v každom konaní a mali by vždy mať možnosť vyjadriť svoje názory, obavy a sťažnosti týkajúce sa starostlivosti, ktorá im je poskytovaná, opatrovníctva, vzdelania, zdravotníckych služieb, právneho zastupovania a trvalých a bezpečných riešení. Názory dieťaťa by mali byť zohľadnené opatrovníkom, právnym zástupcom ako aj poskytovateľom starostlivosti (v podmienkach SR detským domovom pre MBS) a ostatnými relevantnými subjektmi.³⁸

Právo na informácie

Dieťa má právo na slobodu prejavu: Toto právo zahŕňa slobodu vyhľadávať, prijímať, rozširovať informácie každého druhu bez ohľadu na hranice, či už ústne, písomne alebo tlačou, prostredníctvom umenia alebo inými prostriedkami podľa voľby dieťaťa. (Dohovor - článok 13- Sloboda prejavu).

³⁶ Vyplýva z odporúčania Programu na ochranu odlúčených detí v Európe (Separated Children in Europe Programme – ďalej len „SCEP“)

³⁷ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, paragraf 18

³⁸ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 25

MBS musia byť poskytnuté informácie o napríklad - ich právach, organizáciách, ktoré im môžu poskytnúť pomoc a podporu a službách, ktoré sú pre nich dostupné, o azyle a iných procedúrach týkajúcich sa ich právneho postavenia, pátrania po rodine a situácie v krajine ich pôvodu. Tiež by mali dostať informácie o ich povinnostiach a o tom čo sa od nich očakáva. Informácie by im mali byť poskytnuté neodkladne a pravidelne, spôsobom pre nich zrozumiteľným, a prostredníctvom personálu, ktorí je riadne vyškolený pre prácu s touto cieľovou skupinou a má potrebné vedomosti v danej oblasti. Všetky informácie musia byť dieťaťu poskytnuté spôsobom vhodným s ohľadom na stupeň zrelosti a úroveň chápania každého dieťaťa a v jazyku, ktorému plne rozumejú³⁹

Právo na tlmočníka

Každý má právo na právnu pomoc v konaní pred súdmi, inými štátnymi orgánmi alebo orgánmi verejnej správy od začiatku konania, a to za podmienok ustanovených zákonom (Ústava SR, článok 4, ods. 2); Kto vyhlási, že neovláda jazyk, v ktorom sa vedie konanie podľa odseku 2, má právo na tlmočníka. (Ústava SR, článok 4, ods. 4).

Kedykoľvek sa s odlúčenými deťmi robí pohovor, sú zapájané alebo požadujú služby či prístup k právnym konaniam, alebo sa s nimi plánujú ďalšie kroky alebo sa hodnotia kroky, ktoré už boli podniknuté, musí byť zabezpečený riadne vyškolený tlmočník z jazyka, ktorému rozumejú.⁴⁰ Keďže participácia dieťaťa je závislá na spoľahlivej komunikácii, vždy keď je to potrebné, vo všetkých štádiách konania musí byť zabezpečené tlmočenie.⁴¹

Právo na dôvernosť/ zachovávanie mlčanlivosti

Žiadne dieťa nesmie byť vystavené svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života rodiny, domova alebo korešpondencie ani nezákonným útokom na svoju česť a povesť. Dieťa má právo na zákonnú ochranu proti takýmto zásahom alebo útokom. (Dohovor, čl. 16 - Ochrana súkromia).

Informácie o dieťati sú dôverné a je potrebné ich spracovávať opatrne, aby sa nedostali k nesprávnym osobám, a aby tak nebolo ohrozené dieťa alebo jeho rodinní príslušníci v krajine pôvodu bez ohľadu na to či dieťa dalo alebo nedalo súhlas. Informovaný súhlas dieťaťa by mal byť zabezpečený spôsobom primeraným jeho veku predtým ako sú citlivé informácie sprístupnené iným organizáciám alebo jednotlivcom. Informácie nemôžu byť použité na iný účel ako na ten, na ktorý boli poskytnuté. Dôvernosť informácií môže byť narušená len vtedy ak je to nevyhnutné v konkrétnom prípade na ochranu dieťaťa alebo inej osoby pred vážnou ujmom.⁴² Štáty musia chrániť dôvernosť informácií získaných o dieťati v súlade s ich povinnosťou chrániť práva dieťaťa, vrátane práva na súkromie.⁴³

Právo na včasnosť prijatých opatrení

V súlade s princípom najlepšieho záujmu by všetky opatrenia týkajúce sa odlúčených detí mali byť prijaté včas a bez zbytočných prieťahov. Podľa odporúčaní SCEP všetky rozhodnutia o odlúčených deťoch musia byť prijaté včas berúc do úvahy vnímanie plynutia času z pohľadu dieťaťa. Všetky rozhodnutia musia byť prijaté až po náležitom uvážení, avšak treba mať na pamäti, že akékoľvek oneskorenie je pre dieťa škodlivé. Akýkoľvek predpoklad alebo domnienka, že dieťa je len v tranzite by nemalo mať žiaden vplyv na povinnosť príslušných úradníkov okamžite podniknúť vhodné kroky na začatie relevantných konaní. Včasné rozhodnutia sú v záujme všetkých zúčastnených strán. **Opatrenia v záujme MBS sa vykonávajú bezodkladne.**

³⁹ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 25

⁴⁰ Vyplýva z odporúčaní SCEP

⁴¹ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 25

⁴² Vyplýva z odporúčaní SCEP

⁴³ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 29

Do času, kým MBS nie je umiestnený v zariadení na výkon rozhodnutia súdu ich vykonáva úrad – orgán SPODaSK, v obvode (na území) ktorého sa MBS nachádza (aj v prípade, že úrad nie je ešte právoplatným rozhodnutím súdu ustanovený za opatrovníka). V prípade, že Úrad hraničnej a cudzineckej polície, resp. miestne príslušný útvar Policajného zboru po zadržaní cudzinca a preverení totožnosti zistí, že bol nájdený MBS bezodkladne túto skutočnosť oznámi orgánu SPODaSK⁴⁴, v ktorého územnom obvode sa MBS našiel. Už v štádiu objasňovania priestupkov pri prekročení hraníc bez platného povolenia na vstup na územie SR sú príslušné orgány oprávnené v prípade MBS vyžadovať podanie vysvetlenia **len za prítomnosti** jeho zákonného zástupcu alebo fyzickej osoby, ktorá sa osobne stará o maloletého alebo..... **zástupcu orgánu SPODaSK**⁴⁵, ktorý o.i. dohliada na uspokojovanie základných potrieb MBS (napr. MBS má nárok na stravu, hygienické potreby, priestor pre oddych, v prípade zdravotných komplikácií zdravotné ošetrovanie....)

Okrem sociálne – právnych opatrení je potrebné pre MBS bezodkladne zabezpečiť primeranú zdravotnícku a psychologickú pomoc. Už pri záchyte MBS je potrebné preskúmať zdravotný stav dieťaťa a v prípade potreby mu zabezpečiť nevyhnutnú lekársku pomoc a zdravotnícku starostlivosť. Štátny príslušník tretej krajiny je povinný podrobiť sa lekárskej prehliadke v rozsahu určenom lekárom vrátane potrebného diagnostického a laboratórneho vyšetrenia, očkovaníu a preventívnym opatreniam určeným orgánom na ochranu zdravia; osobitná pozornosť sa venuje zraniteľným osobám⁴⁶. Štátny príslušník tretej krajiny, ktorý o sebe vyhlási, že je maloletý bez sprievodu, je povinný podrobiť sa lekárskej vyšetreniu na určenie jeho veku; to neplatí, ak je celkom zjavné, že ide o maloletú osobu.⁴⁷

Ak doklad o lekárskej prehliadke v rozsahu určenom lekárom, vrátane diagnostického a laboratórneho vyšetrenia, očkovania a preventívneho opatrenia, určenými orgánom na ochranu zdravia nezabezpečí policajný útvar, lekársku prehliadku zabezpečí DeD pre MBS⁴⁸. Finančné náklady súvisiace s vykonaním zdravotných úkonov v tomto prípade hradí DeD pre MBS. Financovanie zdravotných nákladov z verejného poistenia je pre MBS možné zabezpečiť až na základe vykonateľného rozhodnutia súdu.

DeD pre MBS v spolupráci s opatrovníkom MBS zároveň prijíma všetky účinné a vhodné opatrenia na odstránenie všetkých okolností, ktoré škodia zdraviu detí. Sem patria informácie o používaní a zneužívaní tabakových výrobkov, alkoholu a iných omamných látok, stravovaní, informácie o sexuálnom a reprodukčnom zdraví a správaní, nebezpečenstve skorého tehotenstva, prevencii HIV/AIDS a chorôb prenosných pohlavným stykom.

2. 1. 2. Štádium dočasného umiestnenia (neodkladné opatrenie súdu), prijatie opatrení k okamžitej starostlivosti o dieťa v súvislosti od jeho individuálnych potrieb

Právo na ochranu a náležitú starostlivosť

ZŠD „uznávajú, že každé dieťa má prirodzené právo na život. Štáty... budú zabezpečovať v maximálnej miere zachovanie života a rozvoj dieťaťa“⁴⁹ ZŠD.... musia prijať potrebné opatrenia na zabezpečenie toho, aby dieťa žiadajúce o postavenie utečenca alebo, ktoré je v súlade s platným medzinárodným alebo vnútroštátnym právom a postupom považované za utečenca, či už je v sprievode svojich rodičov, iných osôb alebo bez sprievodu, dostalo potrebnú ochranu a humanitárnu pomoc pri využívaní práv stanovených týmto dohovorom a inými dokumentmi v oblasti medzinárodného humanitárneho práva a ľudských práv, kde sú uvedené štáty zmluvnými stranami (Dohovor, článok 22 - Utečenecké deti).

⁴⁴ § 127,ods.4) zákona o pobyte cudzincov

⁴⁵ § 60, ods. 1, písm.a) Zákona č. 372/1990 o priestupkoch

⁴⁶ § 95 ods.1) zákona o pobyte cudzincov

⁴⁷ § 111, ods. 6) zákona o pobyte cudzincov

⁴⁸ § 50 ods. 3) zákona o SPODaSK

⁴⁹ Dohovor, článok 6 - Zachovanie života a rozvoj

Všetky deti bez sprievodu majú právo na ochranu života a zdravia a právo požiadať na území SR o medzinárodnú ochranu. Odopretie týchto práv dieťaťu nemožno akceptovať za žiadnych okolností. Odlúčeným deťom musí byť poskytnutá ochrana a pomoc pri zabezpečení náležitej starostlivosti, vrátane oblečenia, jedla, vhodného ubytovania, zdravotnej starostlivosti a pokrytia ich duševných, psychických a emočných potrieb. Musí im byť tiež daná možnosť sa rozvíjať, vzdelávať a prospievať, a musia byť podporované a povzbudzované k tomu, aby dosiahli svoj maximálny potenciál.

Odlúčené deti sú osobitne zraniteľné a číhajú na ne riziká, ktoré môžu ohroziť ich život, zdravie a rozvoj, ako je napr. obchodovanie s ľuďmi na účely sexuálneho alebo iného zneužívania alebo zapojenia do kriminálnych aktivít, ktoré môžu poškodiť dieťa, alebo v extrémnom prípade spôsobiť až jeho smrť. V súlade s článkom 6 Dohovoru štáty musia byť obozretné v tomto smere, a to najmä pokiaľ by mohlo ísť o organizovaný zločin.⁵⁰ Z tohto dôvodu musia byť zabezpečené praktické opatrenia na ochranu dieťaťa pred možnými rizikami. Tieto opatrenia by mali zahŕňať: prioritné postupy pre deti, ktoré sú alebo môžu byť obeťami obchodovania s ľuďmi, okamžité ustanovenie opatrovníka, poskytnutie dieťaťu informácií o rizikách, ktoré mu hrozia, zavedenie opatrení na zvýšenie ochrany u detí, ktoré sú osobitne ohrozené/ zraniteľné. Prijaté opatrenia by mali byť pravidelne vyhodnocované, aby tak bola zabezpečená ich efektívnosť.⁵¹

V tejto súvislosti je potrebné u MBS dôsledne identifikovať a posúdiť nielen súčasné riziká ohrozenia jeho všestranného vývinu, ale taktiež možné fyzické, psychické a sociálne dôsledky násillia, ubližovania, resp. zanedbávania, ktoré boli často dôvodmi pre opustenie krajiny pôvodu a poskytnúť mu primeranú zdravotnícku a psychologickú pomoc na zvládnutie traumy, psychických a zdravotných rizík, ktorú pred a počas svojej migračnej cesty zažíval. Odlúčené deti sú osobitne zraniteľné a číhajú na ne riziká, ktoré môžu ohroziť ich život, zdravie a rozvoj, ako je napr. obchodovanie s ľuďmi na účely sexuálneho alebo iného zneužívania alebo zapojenia do kriminálnych aktivít, ktoré môžu poškodiť dieťa, alebo v extrémnom prípade spôsobiť až jeho smrť.

Právo na ustanovenie opatrovníka

V prípadoch maloletých detí bez sprievodu, ak sa zistí, že v skupine cudzincov sa nachádza plnoletá fyzická osoba, ktorá je príbuzným alebo osobou, ku ktorej má MBS blízky vzťah a táto osoba preukázateľne prejavila záujem o starostlivosť o MBS a dala súhlas na to, že je ochotná prijať a vykonávať funkcia poručníka MBS, orgán SPODaSK podá bezodkladne po zachytení MBS na území SR súdu návrh na nariadenie neodkladného opatrenia vo veciach ochrany maloletého⁵², s tým, aby bol MBS neodkladným opatrením dočasne zverený do starostlivosti tejto osoby a návrh na ustanovenie poručníka, pričom v návrhu za poručníka MBS označí túto plnoletú fyzickú osobu.

Ak nebolo možné ustanoviť za poručníka MBS žiadnu fyzickú osobu (nikto nedal súhlas, že bude vykonávať funkciu poručníka MBS dobrovoľne) súd ustanoví za poručníka MBS orgán SPODaSK⁵³. Na návrh orgánu SPODaSK nariadi podľa § 365 Civilného mimosporového poriadku neodkladné opatrenie, ktorým umiestni MBS do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu, ktorý označí orgán SPODaSK. Pri výkone funkcie poručníka, orgán SPODaSK spolupracuje so zariadením na výkon rozhodnutia súdu, v ktorom je MBS umiestnený (prioritne Detský domov pre MBS Dľaň Medzilaborce). Starostlivosť o MBS je v detskom domove pre MBS poskytovaná rovnako ako pre deti, ktoré sú občanmi SR,

⁵⁰ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 23

⁵¹ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 24

⁵² § 365 Civilného mimosporového poriadku

⁵³ § 57 ods. 3 Zákona o rodine

v súlade so zásadami rovnakého zaobchádzania a s prihliadnutím na ich vek a rozumovú vyspelosť. Zároveň je im poskytovaná osobitná starostlivosť pre ich kultúrne, náboženské a jazykové odlišnosti. Detský domov pre MBS súčasne zabezpečuje ich najlepšiu možnú ochranu a starostlivosť, jeho výchovu a vzdelávanie, zdravotnú, psychologickú a sociálnu starostlivosť.

Po prijatí MBS do detského domova pre MBS je potrebné maloletému dieťaťu poskytnúť všetky relevantné informácie o zariadení a formách starostlivosti, ktorá mu bude poskytovaná a vytvoriť podmienky pre jeho adaptáciu v podmienkach detského domova. Za týmto účelom opatrovník v spolupráci s detským domovom pre MBS zrealizuje prípadovú konferenciu, so zameraním na vypočutie názoru dieťaťa, doplnenia anamnestických a diagnostických údajov, poskytnutie sociálneho a právneho poradenstva a stanovenie ďalšieho postupu pri zabezpečovaní starostlivosti a ochrany MBS. Na základe zhodnotenia situácie MBS a jeho najlepšieho záujmu detský domov vypracuje v spolupráci s MBS Individuálny plán rozvoja osobnosti dieťaťa, ktorého súčasťou je najmä plán výchovnej práce s dieťaťom, plán sociálnej práce s dieťaťom a jeho rodinou.

Právo na rešpektovanie kultúrnej identity

Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru sa zaväzujú, že budú rešpektovať právo dieťaťa na zachovanie jeho totožnosti...(Dohovor, čl. 8 - Zachovanie identity).

V tých štátoch, kde existujú etnické, náboženské alebo jazykové menšiny alebo osoby domorodého pôvodu, nesmie byť dieťaťu, ktoré patrí k takejto menšine alebo domorodému obyvateľstvu, odopierané právo spoločne s príslušníkmi svojej skupiny používať vlastnú kultúru, vyznávať a vykonávať vlastné náboženstvo a používať svoj vlastný jazyk. (Dohovor, čl. 30 -Deti národnostných menšín alebo domorodého pôvodu)

Odlúčené deti musia byť podporované v udržiavaní ich materinského jazyka a väzieb na ich kultúru a náboženstvo. Umiestnenie do náhradnej starostlivosti, poskytovanie zdravotnej starostlivosti a poskytovanie vzdelania musia odrážať a rešpektovať ich kultúrne potreby. Treba postupovať opatrne, aby neboli podporované také aspekty kultúrnych tradícií, ktoré sú škodlivé alebo diskriminačné vo vzťahu k deťom. Udržiavanie kultúry a jazyka je dôležité aj z toho dôvodu, že v budúcnosti je možný návrat dieťaťa do krajiny jeho pôvodu.⁵⁴

Riadne zohľadnenie NZD znamená, že MBS bude mať prístup ku kultúre (a jazyku, ak je to možné) svojej krajiny a rodiny pôvodu a možnosť získať informácie o svojej biologickej rodine, v súlade s právnymi a inými predpismi v krajine pobytu. I keď zachovanie náboženských a kultúrnych hodnôt a tradícií ako časti identity dieťaťa musí byť zohľadnené, v rozpore s najlepším záujmom dieťaťa je používanie postupov, ktoré sú v nesúlade alebo v rozpore s právami zakotvenými v Dohovore, nakoľko „*kultúrna identita nemôže ospravedlniť alebo odôvodniť postup, ktorým by rozhodujúce osoby a orgány prispievali k pretrvávaniu tradícií a kultúrnych hodnôt upierajúcich dieťaťu práva zakotvené v Dohovore*“⁵⁵.

2.1.3. Štádium pátrania po rodine (tzv. family tracing) a zisťovanie skutkového stavu pre vyhodnotenie najlepšieho záujmu dieťaťa

Každé posúdenie či určenie najlepšieho záujmu sa musí podľa **Aspektov vyhodnocovania vedúcich k určaniu NZD odlúčeného dieťaťa /tzv. BID assessment /** uskutočniť na základe posúdenia individuálnych okolností každého dieťaťa a musí zohľadniť:

⁵⁴ Vyplýva z odporúčaní SCEP

⁵⁵ Všeobecný komentár č. 14, ods.57

- Rodinnú situáciu dieťaťa
- Situáciu v krajine pôvodu dieťaťa
- Osobitosti, ktoré spôsobujú zvýšenú zraniteľnosť dieťaťa
- Bezpečnosť dieťaťa a riziká, ktorým je/ by mohlo byť vystavené
- Potrebu ochrany a opatrenia na zabezpečenie ochrany dieťaťa
- Duševné a fyzické zdravie dieťaťa
- Vzdelanie a socioekonomické podmienky
- Mieru integrácie v hostiteľskej krajine (na Slovensku)
- Vyhodnocovanie NZD musí byť uskutočnené zohľadniac: pohlavie dieťaťa, jeho identitu, národnosť, etnický pôvod, kultúrny a lingvistický pôvod dieťaťa

Vzhľadom k tomu, že MBS, ktorí sa ocitli na územní SR bez sprievodu rodičov alebo zákonných zástupcov je potrebné zabezpečiť ich **právo na zlúčenie s rodinou**

Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto Dohovoru, zabezpečia, aby dieťa nemohlo byť oddelené od svojich rodičov proti ich vôli, okrem prípadov, keď príslušné úrady na základe súdneho rozhodnutiaurčia, že takéto oddelenie je potrebné v NZD. Takéto určenie môže byť nevyhnutné v konkrétnom prípade, napr. ak ide o zneužívanie alebo zanedbávanie dieťaťa rodičmi alebo ak žijú rodičia oddelene a je potrebné rozhodnúť o mieste pobytu dieťaťa (DoPD čl. 9 – odlúčenie od rodičov)

Každému MBS je v prvom rade potrebné poskytnúť informácie, resp. zabezpečiť opatrenia smerujúce k zlúčeniu dieťaťa s rodinou - napr. formou repatriácie – t.j. návratu dieťaťa do krajiny pôvodu, resp. formou reunifikácie – t.j. zlúčenie dieťaťa s rodinou, ktorá sa nachádza na území inej krajiny (ak ide o bezpečnú krajinu a nie je to v rozpore s NZD). Proces vyhľadávania rodičov dieťaťa alebo príbuzných je potrebné začať čo najskôr, za predpokladu, že takýto postup neohrozí členov rodiny dieťaťa nachádzajúcich sa v krajine jeho pôvodu.

Orgán SPODaSK sa v tejto súvislosti podieľa na vyhľadávaní rodičov alebo iných členov rodiny MBS za účelom ich zlúčenia, pričom spolupracuje s Ministerstvom vnútra SR a so zastupiteľským úradom krajiny, v ktorej má MBS obvyklý pobyt, alebo navrhuje zastupiteľskému úradu krajiny, v ktorej nemá MBS obvyklý pobyt a v ktorej sa nachádza jeho rodič alebo osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa, ich zlúčenie a oznamuje opatrenie prijaté v záujme tohto zlúčenia.⁵⁶

Pri všetkých úkonoch sa rešpektuje najlepší záujem dieťaťa a jeho názor pri prijímaní každého rozhodnutia, ktoré sa ho týka, primerane veku a rozumovej vyspelosti. Pritom každému MBS zabezpečuje na jeho žiadosť právne poradenstvo a zabezpečuje maloletému bez sprievodu právnu pomoc⁵⁷ a v prípade prejavenej vôle a záujmu MBS spolupracuje s Medzinárodnou organizáciou pre migráciu pri zabezpečovaní návratu maloletého bez sprievodu do krajiny pôvodu alebo pri vycestovaní maloletého bez sprievodu do tretej krajiny⁵⁸.

Právne podmienky zlúčenia rodiny upravuje smernica o práve na zlúčenie rodiny.⁵⁹ Pri vyhľadávaní rodiny je možné požiadať o spoluprácu Úrad vysokého komisára Organizácie spojených národov (ďalej len „UNHCR“), Ministerstvo vnútra SR a Medzinárodnú organizáciu pre migráciu. Je potrebné, aby boli MBS dôkladne informovaní a oboznámení s procesom vyhľadávania. Ak je to možné a vhodné, dieťaťu má byť sprostredkovaný pravidelný kontakt s rodinou.

⁵⁶ 29, ods.1), písm. zákona o SPODaSK

⁵⁷ §29, ods.4) zákona o SPODaSK

⁵⁸ §29, ods.1), písm. f) zákona o SPODaSK

⁵⁹ Smernica Rady 2003/86/ES z 22. septembra 2003 o práve na zlúčenie rodiny

2.1.4. Štádium požiadania / nepožiadania o medzinárodnú ochranu

MBS má právo požiadať, resp. nepožiadať o azyl, či doplnkovú ochranu.

Konanie o udelenie azylu sa začína vyhlásením cudzinca adresovaného príslušnému policajnému útvaru o tom, že žiada o udelenie azylu alebo o poskytnutie doplnkovej ochrany na území SR. Za cudzinca, ktorý nenadobudol plnoletosť, vyhlásenie podáva jeho zákonný zástupca alebo súdom ustanovený opatrovník/poručník za prítomnosti MBS, pričom počas všetkých úkonov v rámci azylovej procedúry MBS zotráva v DeD.

V zmysle medzinárodných dohovorov, ktoré SR ratifikovala sa maloletému bez sprievodu, bez ohľadu na vek, nikdy **nesmie odmietnuť prístup k azylovému konaniu**. Žiadosť o udelenie azylu MV SR nezamietne ako zjavne neopodstatnenú, ak o azyl žiada cudzinec, ktorého na územie SR nesprevádza zákonný zástupca⁶⁰. Ak MV SR žiadosť MBS o udelenie azylu ako zjavne neopodstatnenú zamietne, je potrebné, aby súdom ustanovený opatrovník alebo poručník podal voči takémuto rozhodnutiu opravný prostriedok, pričom uvedie dôvod, pre ktorý sa voči rozhodnutiu odvoláva. Odvolacím orgánom je Krajský súd v Bratislave a Krajský súd v Košiciach.

Po vstupe do azylovej procedúry sa **MBS nepremiestňuje do záchytného tábora alebo pobytového tábora Migračného úradu**, ale naďalej je umiestnený v DeD pre MBS. Ak MBS počas azylovej procedúry dovŕši plnoletosť, naďalej sa posudzuje tak, ako keby bol maloletým dieťaťom. Zároveň maloletý bez sprievodu po dosiahnutí plnoletosti môže požiadať po skončení ústavnej starostlivosti o zotrvanie v detskom domove⁶¹.

Azyl je medzinárodná ochrana, ktorú udelí Slovenská republika cudzincovi, ktorý má v krajine pôvodu opodstatnené obavy z prenasledovania z dôvodu rasy, národnosti, náboženstva, politického názoru alebo príslušnosti k určitej sociálnej skupine a vzhľadom na tieto obavy sa nemôže alebo nechce vrátiť do vlasti. Okrem toho možno **azyl** udeliť aj **z humanitných dôvodov**⁶².

Doplnková ochrana je forma medzinárodnej ochrany, ktorú môže Migračný úrad poskytnúť v prípade, že neudelí azyl. Podľa zákona o azyle SR poskytne doplnkovú ochranu ak sú vážne dôvody domnievať sa, že by bol v prípade návratu do krajiny pôvodu žiadateľ o azyl vystavený reálnej hrozbe vážneho bezprávia.

Ak sa MBS rozhodne nepožiadať o azyl, resp. doplnkovú ochranu je potrebné vzhľadom k legalizácii pobytu požiadať o udelenie **tolerovaného pobytu**. Policajný útvar udelí tolerovaný pobyt štátnemu príslušníkovi tretej krajiny (ak nie sú dôvody na zamietnutie žiadosti), ktorý je maloletou osobou nájdenou na území SR⁶³. Za maloleté dieťa, ktoré nemá zákonného zástupcu, koná vo veciach pobytu ustanovený opatrovník⁶⁴. Žiadosť podáva opatrovník na policajnom útvare a to v prípade každého MBS bez ohľadu, či bol nájdený v blízkosti hraníc alebo vo vnútrozemí. Policajný útvar žiadosť o udelenie tolerovaného pobytu neprijme, ak je štátny príslušník tretej krajiny v konaní o udelenie azylu.⁶⁵

2.1.5. Štádium hľadania dlhodobých riešení

Rozhodnutia, ktoré sú prijaté v prípadoch odlúčených detí musia v najväčšej možnej miere zohľadniť najlepší záujem dieťaťa z **dlhodobého** hľadiska a blaho dieťaťa. Riešenia by mali byť konkrétne, bezpečné a udržateľné. Konečným cieľom pri vyhodnocovaní osudu odlúčeného dieťaťa je identifikácia trvalého riešenia, ktoré berie do úvahy všetky potreby ochrany a názor dieťaťa a, vždy keď je to možné, vedie k odstráneniu situácie dieťaťa ako dieťaťa bez sprievodu.

⁶⁰ § 12 ods. 3) zákona o azyle.

⁶¹ § 53, ods.7) zákona o SPODaSK

⁶² § 9 zákona o azyle

⁶³ § 58 ods. 2 písm. a) zákona o pobyte cudzincov

⁶⁴ § 127 ods. 1) zákona o pobyte cudzincov

⁶⁵ § 58 ods. 2 písm. a) zákona o pobyte cudzincov

Za **trvalé riešenie** sa pokladá napr. zlúčenie dieťaťa s rodinou formou repatriácie , resp. reunifikácie alebo integrácia MBS na území SR - napr. vo forme udelenia azylu či získania trvalého pobytu, alebo štátneho občianstva). Snahy nájsť trvalé riešenie pre odlúčené dieťa by mali byť iniciované a implementované bez zbytočného odkladu a, kedykoľvek je to možné, okamžite po vyhodnotení, že dieťa je bez sprievodu. S ohľadom na ľudsko-právny prístup, hľadanie trvalého riešenia začína analýzou možnosti zlúčenia s rodinou.⁶⁶

Ak zlúčenie s rodinou nie je možné a MBS je udelený azyl, resp. doplnková ochrana orgán SPODaSK po konzultácii s maloletým zabezpečí jeho čo najplynulejšiu **integráciu do spoločnosti** (na MBS sa vzťahujú všetky opatrenia orgánu SPODaSK tak, ako na maloleté deti, ktoré sú občanmi SR).

V aplikačnej praxi orgánov SPOD a SK v prvom rade ide najmä o aplikáciu princípu najlepšieho záujmu dieťaťa, zabezpečovanie jeho práv a právom chránených záujmov, zastupovanie MBS v konaní pred súdom a správnych orgánov, vrátane konaní o udelenie azylu alebo doplnkovej ochrany. V tejto súvislosti DeD vytvorí podmienky na vykonanie pohovoru s maloletým bez sprievodu v konaní o azyle spravidla v detskom domove, ako i podmienky na stretávanie maloletých bez sprievodu so zástupcami medzinárodných organizácií⁶⁷.

Z tohto dôvodu je potrebné aby orgán SPODaSK v spolupráci s DeD permanentne sledoval a vyhodnocoval aktuálnu situáciu MBS a pri plánovaní výchovnej a sociálnej práce sa zameriaval nielen na vytvorenie podmienok pre ich optimálny psychický, fyzický a sociálny vývin, ale i špecifických opatrení zodpovedajúcich potrebám a možnostiam MBS. Ide najmä o postupy garantujúce najlepší záujem a blaho dieťaťa, zisťovanie názoru dieťaťa, zabezpečenie právneho poradenstva a právnej pomoci, plánovania a poskytovania odbornej psychologickkej, zdravotnej, výchovnej a sociálnej pomoci v jazyku, ktorému dieťa rozumie, ako i výučby slovenského jazyka, vzdelávania a prípravy na trh práce, uplatnenia sa na trhu práce, bývania a ďalších podmienok pre proces osamostatňovania mladých dospelých a ich plynulej integrácie do spoločnosti.

V záujme integrácie MBS je potrebné klásť dôraz na rozvoj ich vedomostí, zručností, schopností a vlôh, ktorý je v prípade MBS zabezpečovaný najmä v prostredí detského domova a to najmä formálnym a neformálnym vzdelávaním, podporou záujmovo-umeleckej, kultúrnej a športovej činnosti, voľnočasovými a sociálno-psychologickými aktivitami. Tieto sú organizované odbornými a výchovnými zamestnancami DeD, resp. v spolupráci s inými subjektmi. Pre MBS je poskytovaná okrem týchto činností i psychologická starostlivosť- od psychodiagnostiky, poradenstva, krízovej intervencie až po psychoterapiu, ktoré sú zabezpečované v jazyku, ktorému dieťa rozumie. Zároveň DeD Pre MBS zabezpečuje výučbu slovenského jazyka a vytvára tak podmienky na integráciu MBS do slovenského vzdelávacieho systému.

MBS, ktorí dosiahnu plnoletosť, majú právo na poskytovanie pomoci pri prechode do samostatného života, vrátane možností zotrvať v DeD i po dosiahnutí plnoletosti Podmienky zotrvania mladého dospelého dohodne detský domov písomne s mladým dospelým. Súčasťou písomnej dohody je aj konkrétny plán prípravy na osamostatnenie sa mladého dospelého, pričom vymedzenie podmienok vykonávania opatrení SPODaSK pre mladých dospelých, ktoré sa vzťahujú i k MBS ustanovuje § 59, ods. 6) zákona o SPODaSK.

⁶⁶ Všeobecný komentár č. 6 Výboru pre práva dieťaťa, bod 79

⁶⁷ § 29, ods. 1 písm. f) zákona o SPODaSK

Záver

Najlepší záujem dieťaťa je často používaným slovným spojením, ktorého interpretácia však v aplikačnej praxi je rozdielna a nejednotná.

Na jednej strane to možno považovať za pochopiteľné, nakoľko každé dieťa je jedinečné a jeho najlepšie záujmy treba identifikovať, posudzovať, určovať, hodnotiť a rešpektovať na individuálnej báze, vzhľadom k osobitostiam jeho fyzického, psychického a sociálneho vývinu, ako i perspektívam a potrebám do budúcnosti. Na druhej strane je však potrebné profesionálom pracujúcim v oblasti sociálnej ochrany a sociálnej podpory ponúknuť prehľad východísk a odporúčaní, ktoré je pri určovaní NZD nutné rešpektovať a to najmä v záujme eliminácie nesprávnych postupov a rozhodnutí. To boli základné dôvody pre spracovanie príručky, ktorej obsahové a vecné zameranie bolo koncipované na základe výstupov odbornej diskusie k aplikácii princípu najlepšieho záujmu dieťaťa vo všetkých postupoch, opatreniach a rozhodnutiach prijímaných vo vzťahu deťom, najmä k maloletým bez sprievodu.

Najlepší záujem dieťaťa je pomerne široko a detailne rozpracovaná oblasť práv detí, ku ktorej možno čerpať informácie z viacerých odborných zdrojov, všeobecných odporúčaní, komentárov, či záväzných právnych noriem.

Nakoľko však príručka je určená najmä pre zamestnancov orgánov a zariadení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ako aj ďalšie subjekty, ktoré participujú na poskytovaní starostlivosti o MBS vychádzali sme najmä zo záväzných národných a medzinárodných noriem a odporúčaní, ktoré upravujú práve túto oblasť - či už vo všeobecnom vymedzení najlepšieho záujmu detí, resp. špecificky so zameraním na maloletých bez sprievodu. Uvedené východiská sú pomerne rozsiahle, preto sme sa zamerali na výber relevantných aspektov, ktorých súvislosti je však potrebné vnímať a posudzovať v širšom a detailnejšom kontexte, ktorý je dostupný v jednotlivých bibliografických zdrojoch, ktoré boli pri koncipovaní príručky využité.

Uvedený prehľad jednotlivých aspektov NZD nie je určite vyčerpávajúci, ani neposkytuje univerzálne, hierarchicky usporiadané a mechanicky aplikovateľné odporúčania. Jednotlivé časti príručky reagujú na aktuálny právny stav a dostupné odborné skúsenosti a poznatky a predstavujú výber a ponuku základných atribútov, ktoré je potrebné pri posudzovaní NZD zohľadniť.

Veríme, že uvedená príručka napomôže pri ďalšom skvalitňovaní opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, s akcentom na ochranu práv a právom chránených záujmov maloletých bez sprievodu.

Použité bibliografické zdroje :

Všeobecný komentár č. 14 (2013) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu dieťaťa (článok 3, ods. 1), ktorú prijal Výbor OSN pre práva dieťaťa v r. 2013, (dostupné na :

http://www.hrl.sk/sites/default/files/publications/vseobecny_komentar_c.14_2013_vyboru_pre_prava_dietata.pdf)

Všeobecný komentár č. 6 (2005) – zaobchádzanie s deťmi bez sprievodu a s deťmi odlúčenými od rodičov mimo krajiny ich pôvodu , ktorú prijal Výbor OSN pre práva dieťaťa v r. 2005. Dostupné na :

http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC%2fGC%2f2005%2f6&Lang=en

Program na ochranu odlúčených detí v Európe (Separated Children in Europe Programme – SCEP), vypracovaný medzinárodnou alianciou Save the Children Alliance, Londýn, 2012) (Dostupné na : http://www.hrl.sk/sites/default/files/files_downloads/scep_odporucania.pdf)

Dôvodová správa k návrhu Zákona č. 175/2015 z 26. júna 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony. (vo vzťahu k čl. 5 – Najlepší záujem dieťaťa). Dostupné na :

<https://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5445>

„Právne aspekty práce s odlúčenými deťmi“ Liga za ľudské práva , Bratislava, 2015, dostupné na : http://www.hrl.sk/sites/default/files/publications/manual_mbs.pdf

Vysoký komisár OSN pre utečencov (UNHCR), Príručka pre vykonávanie pokynov UNHCR BID, November 2011, (Dostupné na : <http://www.refworld.org/docid/4e4a57d02.html>)